יתרו* ג

א. איתא בירושלמי סוף עירובין: הוא הי׳ אומר צבת בצבת עבדי (הצבת אינה נעשית אלא בצבת אחרת. קרבן העדה) צבתא קדמייתא מה הוות (צבת הראשונה מי עשאה. קה״ע) בירי׳ הוות (ברי׳ מששת ימי בראשית, שהיא מדברים שנבראו בע״ש בין השמשות[1]. קה״ע). אמר רבי חנינא קומי ר׳ מנא ומה את אמר לה (כלומר איך אתית דבר זה לדינים שבמתני׳. קה״ע), מצבתא אחת למדו כמה צבותות וכא משביתה אחת למדו כמה שביתות.

בפני משה מפרש השייכות של מאמר זה לכאן, שזהו מענה (ברמז) על האי־בעיא שבגמ׳ שם לפנ״ז, בקשר לדברי המשנה בדין הוצאת שרץ שנמצא במקדש — „רע״ק אומר מקום שחייבין על זדונו כרת ועל שגגתו חטאת משם מוציאין אותו״, ואמרו ע״ז בגמ׳ „הוציא מקום שחייבין עליו כרת ונפל למקום שאין חייבין עליו כרת — כבר נראית לצאת [כלומר[2], כבר הי׳ ראוי להוציא בתחילה, ופשיטא שמוציאו אף משם, אלא דהא קמבעיא לן, אם] מצאת אחר בצדו [במקום[2] שנפל . . שאין חייבין עליו כרת] מוציא את שניהם [דמכיון[2] ש־הותר לזה הותר אף לזה] או אינו מוציא אלא את שנראה לצאת״ [בתחילה]?

וכמענה על איבעיא זו השיב ר׳ מנא „דרך רמז ומשל . . דכמו מצבתא אחת למדו לעשות כמה צביתות, הכא נמי מ־שביתה אחת למדו כמה שביתות, דמכיון שהותרה לו שבות אחת במקדש, לטלטל ולהוציא זה שנראה לצאת, מוציא עמו במקום שנפל גם את השני עמו, דמאי שנא, דכיון שהותר הותרו כמה שביתות״ (הואיל ובבת אחת הן[3]).

אבל פירוש זה צע״ג, כי לכאורה אינו אלא רמז רחוק ביותר, שהרי אין שום קשר בין הסברא להתיר את השבות הנ׳ — „כיון שהותרה (שביתה אחת) הותרו כמה שביתות״ (שיסוד ההיתר בזה הוא — „הואיל[3] ובבת אחת הן״) — עם המשל „צבת בצבת עבד״ (שמצבת אחת נעשו כמה צבתות)[4].

וגם אין פירוש זה מתיישב בלשון הירושלמי „משביתה אחת למדו כמה שביתות״ — שהרי אין כאן ענין של לימוד, אלא רק היתר כולל, „דמכיון שהותר לזה הותר אף לזה״.

ועוד זאת: לפירוש זה, למאי נפק״מ השקו״ט כיצד נוצרה הצבת הראשונה — הרי כדי לבאר שמשביתה אחת למדו כמה שביתות מספיק לומר אשר „צבת בצבת עבד״[5]?

---

*) וסיום מס׳ עירובין (ירושלמי).

1) ראה גם אבות פ״ה מ״ו. פסחים נד, א. וראה לקמן בפנים בסוף הסעיף.

2) ראה פני משה.

3) ל׳ מראה הפנים לירושלמי שם. וראה הערה הבאה.

4) במראה הפנים שם מבאר (ע״פ דברי ה־תוספתא, הובא לקמן ס״ב) „דהלכות שבת כהררים התלוים בשערה הן ולמדין זה מזה בסמך מועט כמו שעושין מצבתא אחת כמה צבתות זא״ז וה״נ . . תל־מוד דבר מדבר בהלכות שבת דכשהתירו שבות אחת התירו כמה שביתות הואיל ובבת אחת הן״. אבל עצ״ע מהי השייכות בין לימוד הלכות שבת „בסמך מועט״ להא ש„התירו כמה שביתות הואיל ובבת אחת הן״.

5) וכלשון המשנה אבות שם „צבת בצבת עשוי״ (ותו לא).

ובפרט שיש דיעות[6] שאין הכרח לומר שהצבת הראשונה היתה ברי' בידי שמים, כי „אפשר יעשנה בדפוס כו'", ולמה לי' להירושלמי להכנס כאן בה־שקו"ט ולהסיק שהצבת הראשונה היתה בריאה בידי שמים [והרי גם אם נעשתה בידי אדם, נעשו כמה צבתות ממנה].

ב. והנה מקורו של מאמר זה הוא (כמ"ש בפני משה) בתוספתא כאן[7], וז"ל התוספתא: הלכות שבת . . כהררין תלוין בשערה מקרא מועט והלכות מרובות ואין להם על מה שיסמכו, מכאן אמר ר' יהושע צבתא בצבתא מתעבדא צבתא דקמייתא[8] מה הוית הא לאו ברי' הות.

הרי מפורש, שהדמיון ד„צבתא בצב־תא מתעבדא" לענין ה„שביתה" הוא בכך, דאף שיש רק „מקרא מועט" (בתורה) בנוגע לשביתת שבת, מ"מ, מ„מקרא מועט" זה יוצאים „הלכות מרובות" (עד שהן כמו „הררין תלוין בשערה", ויתירה מזו — „אין להם על מה שיסמכו") — ב־דוגמת ריבוי הצבתות שכולן הן תוצאה מצבת הראשונה שנבראה בששת ימי בראשית.

ובזה מובן היטב הטעם שבתוספתא הובא אופן יצירת הצבת הראשונה, ש־היא בידי שמים — כי זהו הדמיון לשבי־תת שבת, שמקורן ועיקרן של ה„הלכות מרובות" דשבת הוא — „מקרא (מועט)", תורה שבכתב שהיא „בידי שמים"; ומזה נסתעפו אח"כ „הלכות מרובות", עד לריבוי השבותין גזירות וסייגים שמד־רבנן[9] — בדומה לצבתות הרבה שנעשו בידי אדם, מכחה של הצבת הראשונה.

ולכן נ"ל, שגם בירושלמי כאן (ש־הביא ג"כ השקו"ט ע"ד בריאת הצבת ה־ראשונה) הכוונה כמו בתוספתא[10], ומ"ש „משביתה אחת למדו כו'" לא קאי על שבות דרבנן (כפירוש הפני משה"י), אלא על ענין השביתה המפורש בתורה, שהוא „מקרא מועט" („שביתה אחת"), שממנו למדו „שביתות הרבה" — ריבוי איסורי שבות דרבנן.

[וכמ"ש הרמב"ם[12] „נאמר בתורה[13] תשבות אפילו מדברים שאינן מלאכה חייב לשבות מהן, ודברים הרבה הן ש־אסרו חכמים משום שבות, מהן דברים אסורים מפני שהן דומים למלאכות ומהן דברים אסורים גזרה שמא יבוא מהן איסור סקילה" — שמהמשך דברי ה־רמב"ם מובן, שאיסורי שבות שמדרבנן שייכים הם להעשה ד„תשבות", וכידועה השקו"ט[14] בפירוש דברי הרמב"ם, אם ה־כוונה היא שהתורה אסרה עניני שבות אלא שהדבר נמסר לחכמים, או שכל איסורי שבות הם מדרבנן ורק סמכו על

---

6) מסקנת הברייתא — פסחים נד, א. וראה לקו"ש חי"ז ע' 380 הערה 6.

7) סוף עירובין. וכן בתוספתא חגיגה ספ"א. וראה משנה וגמ' חגיגה י, א ואילך. וראה לקמן סעיף ד.

8) כ"ה בתוספתא לפנינו. ולכאו' הוא טה"ד וצ"ל „קדמייתא" (כבירושלמי כאן. וכן בתוספתא חגיגה שם). ובתוספתא צוקרמאנדל (כאן וחגיגה שם) „קמייתא".

9) ראה גם מרא דמתניתא לתוספתא כאן.

10) ושאלת רבי חנינא „ומה את אמר להּ היא משום שלא שמיעא לי' תוספתא זו. ור' מנא השיב לו תוכן דברי התוספתא.

11) וכ"כ בשירי קרבן כאן (ופירושו צ"ע לכאו־רה. ואכ"מ).

12) הל' שבת רפכ"א.

13) משפטים כג, יב.

14) ראה מ"מ ולח"מ שם. צפע"נ על הרמב"ם ריש הל' שבת (ובכ"מ). ועוד. רמב"ן עה"ת אמור כג, כד. ואכ"מ.

מקרא זה, או שיש עניני שבות שהם מן התורה ויש שהם מדרבנן].

ועפ"ז יש לומר, שדברי הירושלמי הנ"ל בסוף המסכתא שייכים לסיום ה־משנה האחרונה של המס', שהוא במאמר רבי שמעון — „מקום שהתירו לך חכמים משלך נתנו לך, שלא התירו לך אלא משום שבות", שביאור מאמר זה של ר"ש (באיזה מקרים התירו חכמים שבות) תלוי בביאור השייכות בין שבותים דרבנן (ש־הם „בידי אדם", „משלך") למקור ענין השביתה בתורה („מקרא מועט"), כד־לקמן.

ג. ויובן זה בהקדם דברי הבבלי בסוף המס' בדברי ר"ש, וז"ל:

„רבי שמעון היכא קאי . . דתנן[15] מי שהחשיך חוץ לתחום אפילו אמה אחת לא יכנס, ר' שמעון אומר אפי' חמש עשרה אמה יכנס, לפי שאין המשוחות מ־מצין את המדות מפני הטועים (כלומר[16]: כאשר מודדים ומסמנים את המקום שבו מסתיימין אלפיים אמה, „אין ממצין את המדות", אלא מציבים את הסימן בתוך התחום, שאם יצא לא עביד איסורא), ד־קאמר תנא קמא לא יכנס, וא"ל ר' שמעון יכנס" — כי „משלך נתנו לך, שכבר הוא בתוך תחומו" (רש"י).

„שלא התירו לך אלא משום שבות — היכא קאי . . דקאמר תנא קמא[17] קושרה (בנימת כנור במקדש שנפסקה, שס"ל ת"ק שקושרה בשבת), וא"ל ר"ש עונבה, עניבה דלא אתי לידי חיוב חטאת שרו לי' רבנן, קשירה דאתי לידי חיוב חטאת לא שרו לי' רבנן", זאת אומרת, אשר „גם כאן לא נתנו לך אלא משלך, דהיינו עניבה, דהוה דבר המותר" (תוס')[18].

כלומר: דברי ר"ש „מקום שהתירו לך חכמים משלך נתנו לך, שלא התירו לך אלא משום שבות" — מוסבים על שני ענינים שבהם פליג על ת"ק: (א) דין ד„מי שהחשיך חוץ לתחום", ששם מקיל ר"ש ואומר ש„אפילו ט"ו אמה יכנס", מכיון ש„משלך נתנו לך", (ב) דין נימת כנור במקדש שנפסקה, ששם מחמיר ר"ש ואוסר קשירה, כי „לא התירו לך אלא משום שבות", דהיינו „לא נתנו לך אלא משלך", דבר המותר — עניבה.

ובתוס' שם מבאר הטעם „דנטר עד הכא" [דלכאורה: הדין ד„מי שהחשיך חוץ לתחום" הובא במס' זו לפני כו"כ פרקים[15], וכן הדין ד„קושרין נימא בשבת" נאמרה במשנה קודמת[19] — ומדוע נאמרו דבריו של ר"ש (ביחס לב' דינים אלה) בסיום המס' דוקא?] — „משום דבעי לאסוקי מילי דבמקדש אבל לא במדינה", וכמו שמבאר במהרש"א „משום דר"ש לא פליג אלא אמקדש, לא בעי לאפסוקי בכל הני איסורי דרבנן דכו"ע מודו בהו במדינה, ונטר עד הכא לאש־מועינן דפליג ר"ש אקשירת נימא ב־מקדש ואוסר".

אבל המהרש"א עצמו דוחה פי' זה, וכ' „וכל זה הוא דחוק לומר דמשום כך נטר עד הכא, שלא הוזכר כלל מפורש פלוגתא דר"ש בקשירת נימא בשום משנה, ולעיל נמי[20] פליג ר' יהודה את"ק במילי דמקדש לחוד, ולא נטר עד הכא".

15) עירובין ספ"ד (נב, ב).
16) ראה רש"י שם.
17) שם קג, רע"א.

18) והיינו ד„משלך נתנו לך" פירושו „דבר ה־מותר", והוא „כלל גדול אף לדהכא . . שלא התירו אלא עניבה" (קול הרמ"ז למשנה כאן). — וברש"י מפרש באו"א. ואכ"מ.
19) שם קב, ב.
20) שם קב, א־ב.

ולכן מבאר, שדברי ר"ש נאמרו לא רק בנוגע לשתי הלכות אלו, אלא „כללא אתא ר"ש לאשמעינן, ולכך . . נטר במלתא דר"ש עד הכא שהוא סוף מס' עירובין, ונתן כלל בכל דיני מסכת עירובין שהקילו בהם בכמה מקומות לצורך מצוה ושאר צרכים ומשום דהם אמרו לאסור והם אמרו להתיר דכל דיני עירובין אינן אלא מדרבנן . . ולכך ניתן רשות לחכמים להקל בהן לפי הצורך וז"ש כל מקום שהתירו חכמים להקל בדיני עירובין היינו משום דמשלך מה שאסרת ניתן לך להקל בו משא"כ ב־איסורי דאורייתא שלא ניתן רשות ל־חכמים להקל בהן וזה הענין מפורש ב־כל המסכת".

[וכוונת הגמ' „ר"ש היכא קאי" היא רק „משום[21] דלשון כל מקום משמע ד־קאי (גם) על דבר פרטי בענין זה שאמר ר"ש כבר, וקאמר בענין התירו לך מ־שלך מצינו דבר פרטי בדברי ר"ש ש־אמר דאפי' ט"ו אמות יכנס וכן בענין שלא התירו לך אלא משום שבות מצינו שאר"ש דבר פרטי באיסור קשירת נימא"].

ד. ויש להוסיף בעומק יותר:

כוונת ר"ש אינה רק לחלק בין דאורייתא ודרבנן (שרק שבות דרבנן אפשר להתיר, „משום דהם אמרו לאסור והם אמרו להתיר"), אלא בא לחלק בדרבנן גופא, שיש שבות שהיא „משלך" וזו התירו, משא"כ שבות שאינה „משלך" [וכדין השני שבבבלי — נימת כנור במק־דש שנפסקה, שזה שאסר ר"ש קשירה הוא משום דאתי לידי חיוב חטאת, שאין המדובר באיסור דאורייתא (כי מדובר בקשר שאינו של קיימא)[22] אלא בשבות שהוא משום גזירה שמא יבוא לידי חיוב חטאת].

ועפ"ז נראה, שכללא דר"ש אינו רק „כלל בכל דיני מסכת עירובין", אלא נאמר בנוגע לכללות הלכות שבת. שב־נוגע לאיסורי שבות מצינו כמה סוגים באופן שייכותם לאיסור תורה, ובזה נתן ר"ש הכלל, שאין כח ביד חכמים להתיר שבות רק מסוג זה שהוא „משלך".

ביאור הענין:

באיסורי שבות יש שני סוגים כללי־ים, וכמבואר בצפע"נ על הרמב"ם[23]: (א) יש שבותים ש„רבנן אסמכוה על מלאכה דאורייתא", ויש עליהם שם מלאכה (מד־רבנן), (ב) דברים שחכמים אסרו לעשות בשבת אבל אין על דברים אלו שם „מלאכה" (אפילו מדרבנן).

ויש לומר, שזוהי כוונת התוספתא הנ"ל שהלכות שבת הן „כהררין תלוין בשערה מקרא מועט והלכות מרובות ואין להם על מה שיסמכו" — דלכאורה תמוה: במשנה חגיגה[24] מחלק בין „היתר נדרים" ו„הלכות שבת", ד„היתר נדרים פורחין באויר ואין להם על מה שיסמכו" ו„הלכות שבת . . הרי הם כהררים התלוין בשערה שהן[25] מקרא מועט ו־הלכות מרובות" — וכאן אומרת התוספ־תא[26] שגם הלכות שבת „אין להם על מה

21) לשון המהרש"א שם.

22) כ"ה ברע"ב כאן, משא"כ לפרש"י (וראה גם ר"ח) שס"ל שלת"ק הותר גם מלאכה דאורייתא — ראה תוי"ט כאן (ולעיל מ"ג. ושם, שגם הרמב"ם ס"ל דאיירי בקשר שאינו של קיימא). ואכ"מ.

23) להל' שבת פ"א ה"ד.

24) י', א.

25) כ"ה לפרש"י חגיגה שם. וראה תוד"ה מעילות — שם י', ב.

26) וכן בתוספתא חגיגה שם.

שיסמכו" (והרי גם בתוספתא נאמר (כבמשנה) שהלכות שבת הן „מקרא מועט והלכות מרובות")[27]?

וע"פ הנ"ל י"ל – כי באיסורי שבות גופא יש שני סוגים: (א) „הררין תלוין בשערה" היינו איסורי שבות שיש להם עיקר מן התורה, דאף שמדובר אודות „הררין" (ריבוי הלכות) התלויין בשערה בלבד („מקרא מועט"), מ"מ הרי הם תלויים ומחוברים ב„שערה", (ב) „אין להם על מה שיסמכו" היינו איסורי שבות שאין להם עיקר מן התורה, ואלה „אין להם על מה שיסמכו", והרי הם כ„פורחין באויר"[28].

וזהו הכלל דאתא ר"ש לאשמעינן בכל הלכות שבת, שמצינו בהן ריבוי איסורי שבות, ש„מקום שהתירו לך חכמים משלך נתנו לך שלא התירו לך אלא משום שבות" – שלא התירו אלא „משלך", דהיינו שבות שהיא כולה מדרבנן[29] ואין לה עיקר מן התורה, משא"כ שבות שיש לה עיקר מן התורה (ויכולה להביא לידי חיוב חטאת[30]) לא התירו.

ה. ועפ"ז מתבאר פירוש דברי הירושלמי בסוף המסכת, שמביא התוספתא „הוא הי' אומר צבת בצבת עבד, צבתא קדמייתא מה הוות, בירי' הוות", ללמדנו שכשם ש„מצבתא אחת למדו (נעשו) כמה צבותות, וכא משביתה אחת למדו כמה שביתות" – שבזה בא לבאר את כללו של ר"ש הנ"ל[31]:

כדי לבאר החילוק בין שני סוגי איסורי שבות – מקדים, שהצבת ראשונה היא ברי' בידי שמים (שמצבת זו נעשו כמה צבתות – בידי אדם); וכמו כן הוא בנוגע לדיני שבות – שעצם האיסור ד־שבות הוא מן התורה – ברי' בידי שמים,

---

27) אבל להעיר מפרש"י במשנה חגיגה שם (ד"ה היתר נדרים) „מעט רמז יש במקרא", והרי גם בנוגע להלכות שבת כו' פי' (שם ד"ה הלכות) „תלויות ברמז מקרא מועט", וא"כ אין חילוק ביניהם. וי"ל שיסודו הוא מל' התוספתא חגיגה שם (וראה תוס' שבהערה 25) שמסיים גם בהלכות שבת וכו' „ואין להם על מה שיסמכו" (ורק בסוג הג' – „הדינין והעבודות וכו'" אומר (במשנה ותוספתא) „יש להן על מה שיסמכו").

28) אלא שבחגיגה שם לא מדבר באיסורי שבות שמדרבנן אלא בהלכות מרובות שמן התורה, כדאיתא בגמ' שם (סע"א ואילך) שהכוונה למלאכה שאין צריכה לגופה . . מלאכת מחשבת אסרה תורה. משא"כ בתוספתא (וכן בירושלמי כאן) שהכוונה לאיסורי שבות (שלכן מביא הא דצבת בצבת מתעבדא, כנ"ל סעיף ב).

29) ראה צפע"נ שם: וזהו . . שלא התירו לך אלא משום שבות ר"ל רק הני דאין עליהם שם מלאכה דרבנן.

30) כהסיום בבבלי „דאתי לידי חיוב חטאת לא שרו לי' רבנן" (וראה לעיל הערה 22).

וי"ל שגם בדוגמא הא' שם (באיסור תחומין) כן הוא, כי גם איסור תחומין (באלפיים אמה) יש לו (עכ"פ) עיקר מה"ת* [כדעת הרמב"ם הל' שבת רפכ"ז (וראה הדיעות בזה בשו"ע אדה"ז או"ח ר"ס שצו. תו"ש מילואים לפ' בשלח סכ"ב. וש"נ). וראה מלא הרועים (מע' תחומין אות ה) דגם ר"ש אפשר שס"ל תחומין דאורייתא. ע"ש] – אלא שכאן, מכיון שאין ממצין את המדות, ה"ז „משלך".

31) ע"פ המבואר בפנים יש לבאר (ע"ד הרמז) הא שדברי ר"ש לא באו במשנה בפ"ע אלא הם בהמשך לתחילת המשנה בדין שרץ שנמצא במקדש שס"ל לר"י שמוציאו בצבת של עץ – לרמז, שגם כללו של ר"ש מתבאר (כמ"ש בתוספתא) ע"פ משל מענין ה„צבת".

*) ולהעיר ממשנ"ת במק"א (לקו"ש חי"ג ע' 6 בהערה. חכ"ז ע' 40-38) שגם לפרש"י עה"ת (בשלח טז, כט) י"ל שאינו איסור דרבנן אלא ע"ד שיטת הרמב"ם (סהמ"צ שרש ב. ועוד) ב„דברי סופרים". ע"ש.

כמ"ש בתורה[13] „תשבות", ו„משביתה אחת למדו כמה שביתות" — כמה איסורי שבות שנתפרשו ע"י חכמים (כשם שמ־צבת ראשונה שנעשתה בידי שמים — נעשו כמה צבתות בידי אדם).

[וזהו גם ביאור השאלה והתשובה „צבתא קדמייתא מה הוות (ומתרץ) בירי' הוות" — דכן הוא גם בנמשל, באיסורי שבות, שיש קס"ד לומר[32] שכל ענין ה„שבות" הוא רק מדרבנן (ובמשל — שגם צבת הראשונה נעשית בידי אדם[33]), אבל המסקנא היא — „בירי' הוות", ש־יסוד ענין השבות הוא מן התורה, כנ"ל (סעיף ב) מהרמב"ם].

ועפ"ז מובן ג"כ, דגם באיסורי שבות דרבנן גופא ישנם שני סוגים: שבות שהיא דומה ל„שביתה אחת" והנ"ל, כלו־מר שבות שיש לה עיקר מן התורה (ועל ידה יכולים לבוא לידי איסור דאורייתא) — ושבות זו אין להתיר, ויש שבות שאינה דומה ל„שביתה אחת" שהיא בירי' בידי שמים, אלא היא כולה מדרבנן („בידי אדם"), שאין לה עיקר מן התורה (ואין יכולים לבוא על ידה לידי איסור דאורייתא), ואזי „משלך נתנו לך שלא התירו לך אלא משום שבות"[34].

ו. והנה בכללות ענין השבת איתא במדרש[35] ששאל מין א' מר"ע, „אם כדבריך שהקב"ה מכבד את השבת אל ישב בה רוחות אל יוריד בה גשמים אל יצמיח בה עשב" והשיב לו ר"ע: „אמשול לך משל לשנים שהיו דרין בחצר אחת, אם אין זה נותן עירוב וזה נותן עירוב שמא מותרין לטלטל בחצר, אבל אם הי' אחד דר בחצר, הרי הוא מותר בכל ה־חצר כולה. אף כאן הקב"ה לפי שאין רשות אחרת עמו וכל העולם כולו שלו מותר בכל העולם כולו", והיינו, שכל־לות ענין השבת הוא העדר ההוצאה מ־רשות לרשות[36]. ואדרבא כללות ענין השבת הוא לגלות שכל העולם כולו הוא ברשותו של הקב"ה, ובמילא הכל רשות היחיד, ליחידו של העולם.

וזהו ג"כ כללות ענין העירובין — מ־לשון[37] לערב יחד, כלומר שעושים מכמה רשויות — רשות אחת, ובמילא מותרין לטלטל כו'.

וזהו גם כללות החידוש שיהי' ב־גאולה האמיתית והשלימה — „יום שכולו שבת"[38] — שאז יקויים היעוד[39] „מחצתי ואני ארפא", כלומר, שיתבטלו כל המחי־צות[40] המבדילות בין „רשות הרבים" ל„רשות היחיד", ויהי' העולם כולו — רשות היחיד, ליחידו של עולם.

(משיחות יו"ד שבט וט"ו בשבט תשמ"ג)

---

32) ראה לעיל סעיף ב ובהנסמן בהערה 14.

33) כנ"ל בפנים (סוף סעיף א) מפסחים נד, א.

34) ועפ"ז נמצא, שהחילוק בין הבבלי וירושלמי בסיום המס' הוא — שבירושלמי מבאר תוכן דברי ר"ש באופן כללי, והבבלי שהוא (גם בזמן) לאחר הירושלמי ממשיך לבאר את כללו בפרטיות, בהביאו דוגמאות שבהם כלל זה (כנ"ל מהמהרש"א) — מת־אים לחילוק באופן לימוד הבבלי ולימוד הירושלמי, כמשנ"ת כמ"פ (ראה לקו"ש חכ"ד ע' 168 ואילך. וש"נ).

35) ב"ר פי"א, ה.

36) ראה תו"א צט, ד. לקו"ת תזריע כא, ג. ועוד. לקו"ש חי"א ע' 68 ואילך.

37) ראה עירובין מט, א וברש"י שם. רמב"ם הל' עירובין פ"א ה"י. מאירי (בחידושים ועד"ז בבית הבחירה) ריש עירובין. ועוד.

38) סוף תמיד.

39) האזינו לב, לט — וקאי על לעת"ל (קה"ר פ"א, ד).

40) המשך חייב אדם לברך תרל"ח פכ"ה (לאדמו"ר מהר"ש).